

SMILJANIĆI — KOTARSKI SERDARI

I.

Između Mletačke Republike i Turske vođeno je na teritoriju Dalmacije od početka šesnaestog do druge dekade osamnaestog stoljeća šest ratova: 1499—1502, 1537—1540, 1571—1573. (ciparski rat), 1646—1669. (kandijski rat), 1684—1699. (peloponeški ili morejski rat) i zadnji rat 1714—1718.

Turci su u Dalmaciji najprije zauzeli Makarsko Primorje (1502). Zatim su prisvojili zadnje ostatke dalmatinske Hrvatske, koje još nisu bili zauzeli Mlečani: Knin i Skradin (1522) i Obrovac (1527). Vranu i Nadin osvojili su i preoteli Mlečanima u ratu 1533, a Zemunik, Poličnik i Učiteljavo, koji su Turci prekrstili u Sedislam, osvojili su Turci u ciparskom ratu 1571. Godine 1646. Turci su postigli velik uspjeh kad su na početku kandijskog rata osvojili tvrđavu Novigrad.

Od 1647. inicijativu preuzimaju Mlečani. Do konca kandijskog rata oni preotimaju od Turaka Zemunik, Novigrad, Nadin, Vranu i cijeli teritorij Ravnih kotara. Međutim pri sklapanju mirovnog ugovora 1671. Turci ne priznaju mletačka osvajanja u Ravnim kotarima, navodeći kao razlog da Mlečani nisu postavili svoje vojne posade u osvojena mjesta, iz čega Turci zaključuju da su ta mjesta Mlečani samo privremeno zaposjeli, a ne trajno osvojili. Tako je nakon kandijskog rata granica ostala bez bitne promjene od one kakva je bila ustanovljena nakon ciparskog rata 1576. Turci su i dalje zadržali Nadin, Vranu, Poličnik, Zemunik i druga mjesta koja su bili osvojili Mlečani. Mlečanima je ipak ostao Novigrad, jer se u njemu nalazila mletačka posada.

Godine 1684. golazi do novog rata između Turske i Venecije, koja te godine pristupa »Svetoj ligi« sklopljenoj između Austrije i Poljske protiv Turske. Nastaje rat koji se u povijesti zove pelopo-

neškim ratom, koji je trajao do 1699, kad su Turci mirom u Sremskim Karlovcima zauvijek istjerani iz Dalmacije preko Dinare u Bosnu. Zadnji tursko-mletački rat započeo je 1714, a završio mirom u Požarevcu 1718. Tada su Mlečani proširili svoje granice u Dalmaciji na Imotsku krajinu.

U kandijskom kao i u peloponeškom ratu, osim redovite plaćeničke vojske, sudjelovale su s mletačke strane i neredovite vojne jedinice, tzv. krajine.

Krajine su bile sastavljene od seljaka uskočenih s turskog na mletački teritorij u Dalmaciji. Mlečani su poticali prijelaz kršćana s turskog na mletački teritorij, jednako katolika kao i pravoslavnih. Time je slabila turska vojna i ekonomska moć u graničnim područjima iz kojih se uskakalo. Ta su uskakanja bila obično dogovorena sa strane Mlečana, koji su imali svoje jatake i doušnike u turskim graničnim mjestima. Podsjetimo se samo na poznatog junaka iz kandijskog rata katoličkog svećenika don Stipu Sorića, koji je sa svim svojim vjernicima prešao iz kotarskog sela Gorice u okolici Zadra, tada na turskom teritoriju, na mletačku stranu granice. Ono što je kršćane rukovodilo da bježe s turskog na mletački teritorij bio je vjerski osjećaj i zapostavljenost u Turskoj naprama muslimanima, koji su imali veća prava od kršćana.

Kršćane su s turskog na mletački teritorij dovađali i pojedini mletački četovođe, harambaše i serdari. Mnogi pojedinci i cijele obitelji prešli su granicu osobito u peloponeškom ratu. Preko granice su uskakala i čitava sela. Prebjezi su bili iz pograničnih turskih krajeva u Ravnim kotarima, Bukovici, Lici i Bosni. Mlečani su prebjege naseljavali uz granicu. U Ravnim kotarima je to bilo najviše oko Zadra.¹

Od muškaraca sposobnih za oružje Mlečani su formirali posebnu narodnu vojsku, spomenute krajine odnosno krajišnike.

Krajišnici su igrali veliku ulogu u borbama s Turcima za kandijskog i peloponeškog rata. Nakon mira u Požarevcu 1718. zavladao je mir na mletačko-turskoj granici u Dalmaciji i više nije bilo potrebe za krajinama.

Zapovjednici krajina regrutirani su od samih prebjega. Pri izboru zapovjednika bila je važna odlučnost za borbu i hrabrost pojedinca. Krajišnici su svoje zapovjednike obično birali sami, a potvrđivale su ih mletačke vlasti, generalni providuri Dalmacije. Zapovjednici krajina nosili su turske nazive serdar i harambaša.²

¹ B. Desnica, Istorija kotarskih uskoka, sv. I (1646—1684), Beograd 1950, SAN, str. 12, dok. 3; str. 17, dok. 10; str. 18, dok. 11; str. 19, dok. 12; str. 26, dok. 18; str. 28, dok. 19; str. 32, dok. 22; str. 33, dok. 26; str. 37, dok. 32; Isto, sv. II, Beograd, SAN, str. 116, dok. 107.

² Riječ serdar prvi put se javlja u dokumentu 5. VIII 1654. na zboru lige u Grusima na kojem je donesen krajiški statut, i zatim po drugi put 25. III 1656. pri imenovanju Janka Mitrovića serdarom. Vidi Desnica, spom. dj. sv. I, str. 74, dok. 85 i str. 89, dok. 102.

Bilo je i nižih činova kao kapetani, barjaktari i serzenti. Mlečani su ove uskočke nazivali jednostavno Morlacima, tj. Crnim Vlasima, bez obzira da li su bili katoličke ili pravoslavne vjere.

Harambaša je bilo više, a serdar u početku samo jedan. On je bio poglavica svih uskočenih Vlaha. Poslije se broj serdara povećao na dva, po jedan za gornji i donji kotar. Neko su vrijeme bila tri serdara, tj. dvojici navedenih dodan je i serdar za srednji kotar. Bilo je serdara i u Kninskoj krajini. Generalni providur Dalmacije Dominik Mocenigo pokušao je 1684. uvesti osam serdara u Ravne kotare, imenovavši neke izvan uskočkih redova. Ali njih nisu priznali postojeći serdari i uopće uskoci. Toj odluci providura oprli su se serdari Smoljan Smiljanić, Stojan Janković, Šimun Bortulačić i guvernadur ninski knez Franjo Posedarski. Oni su podnijeli duždu u Mlecima tužbu protiv providurova samovoljna postupka, zaprijetivši se ostavkom na službi, ako se ta odluka ne poništi. I zaista mletački senat je poništio providurovu odluku.³

U gornji kotar spadala su sela: Ljubač, Ražanac, Radovin, Vinjerac, Posedarje, Budim, Badanj i Starigrad. U srednji kotar ubrajala su se sela: Zadarski Dračevac, Crno, Bokanjac, Diklo, Kožino i Grusi, a katkada još Bibinje i Sukošan. Ova dva posljedna su ponekad bila u sastavu donjeg kotara. Donji kotar sačinjavala su sela Biogradskog primorja: Pakoštane, Biograd, Filipjakov, Turanj, Krmčina, Vrana i povremeno, kako je spomenuto, još Sukošan i Bibinje. Serdar donjeg kotara nosio je često naziv guvernadur mjesto serdar. Isti naslov imao je i knez Posedarski, koji je bio guvernadur Nina. Inače je jedan od knezova Posedarskih imao čin pukovnika krajina. On je s tim činom bio glavni zapovjednik nad svim serdarima.

Osim vojne, serdari su nad uskočenim Vlasima imali i izvjesnu sudsku vlast i rješavali njihove manje međusobne rasprave.

Krajišnici su bili obučeni u narodnu nošnju. Nosili su suknene hlače (benevrecke), prsluke, koporane i kabanice. Na glavi je bila crvenkapa, a na nogama opanci. Preko trbuha išao je širok vuneni pojas za kojim je bilo zataknuto oružje, kubure i pištolji. Preko ramena visila puška (arhibuz), a o pojasu sablja. I starješine, tj. serdari i harambaše imali su istu odieću, samo raskošniju. Na prsluku su bile srebrne toke i srebrna dugmeta. Na glavi su nosili šubaru. Oružje je bilo finije i često ukrašeno.⁴

Obični vojnici krajišnici nisu imali redovite plaće. Za vrijeme borbe dobivali su od države dvopek. Imali su dio plijena, koji je često bio obilat. S turskog teritorija su dovodili roblje, stoku, a

³ Desnica, spom. dj., sv. II, str. 24, dok. 19.

⁴ G. Sabalich, *Pitture antiche di Zara*, Zara 1912, str. 2; — A. Kuzmanić, Smiljanići, *Narodni list*, br. 5 i br. 6/1876, Zadar; B. Hrabak, Smiljanići od Zadra sokoli, izdanje Prosveta, Beograd 1953, Likovi i događaji iz srpske prošlosti, str. 26.

bilo je odjeće i živežnih namirnica. Nakon plaćanja desetine državi, plijen se dijelio među sudionicima po određenom ključu.⁵ Sužnjevi, u koliko nisu bili zamijenjeni ili otkupljeni od rodbine, prodavani su kao i ostala roba. Obično su služili kao kućna posluga u imućnijim obiteljima. Država je za svoj dio uzimala samo muškarce sposobne za oružje i upotrebljavala ih kao veslače na galijama — galiote.

Krajišnici formirani u čete, odrede i druge vojne jedinice zalijetali su se na turski teritorij u samoj Dalmaciji, a išli su i dalje, u Liku i Bosnu do Udbine, Livna i Glamoča. Njihovi pohodi su se sastojali u paležu kuća, sijena, slame i ostale imovine, oduzimanju plijena, robe, stoke i robova. Kao roblje odvodili su se muškarci, žene, a i dieca. Zarobljeni muslimani su često pokrštavani, pri čemu su dobivali druga, kršćanska imena, a i prezimena. O tome ima dosta podataka i dokaza u crkvenim maticama krštenih onog vremena (Novigrad, Zadar, Pag i dr.). Na pokrštenju su obično kumovali predstavnici mletačkih vlasti u Dalmaciji, gradski knezovi, gradski kapetani, generalni providuri Dalmacije i druge ugledne ličnosti. Pokrštenicima su često davana prezimena kumova. Od toga i danas u Dalmaciji ima mletačkih plemićkih prezimena kao Benzon, Grimani, Kornereto, Delfin, Morožin i td. Oni koji ta prezimena nose obično i ne znaju da su prekršteni bosanski, lički ili dalmatinski muslimani, a ne Mlečani.

Krajišnici su u kandijskom i peloponeškom ratu bili jaka mletačka udarna snaga u borbi s Turcima, zbog svoje hrabrosti i izdržljivosti.

Starješine krajina, serdari i pojedini harambaše, obično su dobivali neku plaću od mletačkih vlasti. Osim plaće u dukatima ponekad su bili nagrađeni zlatnim kolajnama, dolamama, zlatnim prstenjem, medaljama i drugim. Jedino mjerilo za nagradu bila je hrabrost i zalaganje u ratu. Nakon izгона Turaka iz Dalmacije Venecija je ove uskoke u XVIII stoljeću stalno naselila u Dalmaciji i svakome dala nešto zemlje. Neke serdarske obitelji dobile su velike posjede u Ravnim kotarima. Smiljanići su, osim zemljišnog posjeda, dobili još kuću u Zadru i Zemuniku, a Mitrovići-Jankovići posjed u Islamu i viteški red sv. Marka.

Veliki broj uskočenih Vlaha poginuo je u borbama s Turcima vojujući »za krst časni i dužda mletačkoga«. Njihova junačka djela opjevala je narodna pjesma (Kotarski ciklus) i narodni pjesnik Andrija Kačić-Miočić. Dobro su poznate pjesme o Iliji Smiljaniću, Stojanu Jankoviću, Vuku Mandušiću, Vuku Močivuni, Klanцу od Novoga, Dujasu Babiću iz Pridrage itd.

Serdarstvo je bilo obično nasljeđeno u pojedinim uskočkim obiteljima. Jedna od najpoznatijih obitelji bili su Smiljanići, serdari srednjeg i donjeg kotara. Serdari gornjeg kotara bili su obično

⁵ Desnica, spom. dj., sv. II, str. 208, dok. 187. i str. 52, dok. 43.

Mitrović-Jankovići. Prvi su uskočili na zadarski teritorij iz tada turske Udbine u Krbavi, a drugi iz turskog sela Žegara u dalmatinskoj Bukovici. Obje su obitelji prebjegle na mletačku stranu na početku kandijskog rata.

Spomenuli smo da su krajine kao vojna formacija bile ukinute kada su završili mletačko-turski ratovi. Ali služba serdara je i dalje ostala. Serdar je nakon spomenutih ratova bio neka vrst šefa policije odnosno žandarmerije u kotarskim mjestima Dalmacije. Serdarska služba postojala je sve do formiranja žandarmerije u doba Bachova apsolutizma 1850. Prije žandarmerije je postojala tzv. teritorijalna obrana (forza territoriale).

II.

Obitelj Smiljanića održala se na teritoriju Zadra sto osamdeset i pet godina (1647—1832). U tom periodu od sedam generacija poteklo je ukupno devet serdara iz njezinih redova.

O Smiljanićima je kod nas već pisano, a postoji o njima i obilata dokumentarna arhivska građa. Njezin glavni dio izdao je tiskom dr Boško Desnica.

Prilike u kojima su živjeli i djelovali prvi članovi te junačke obitelji opisali su suvremenici tih zbivanja Sertonico,⁶ Brusoni⁷ i Difnico,⁸ koji su svi pisali o kandijskom ratu. O peloponeškom ratu objavio je pred nekoliko godina raspravu G. Stanojević.⁹ U svima navedenim djelima spominju se na više mjesta i Smiljanići.

Na žalost razni pisci donijeli su i neke netočne podatke o Smiljanićima, koji se neprovjereno ponavljaju sve do naših dana. Prvi koji je netočno pisao o Smiljanićima bio je T. Petranović.¹⁰ Tako on, između ostaloga, tvrdi da su Smiljanići u prvoj i drugoj generaciji bili pravoslavne vjere, što ne odgovara istini, kako će se vidjeti iz daljnjega. Dalje navodi da kotarski serdar Ilija Smiljanić nije bio oženjen i da su svi potomci te obitelji potekli od Ilijina brata Jovana (Ivana). Petranović piše da se ne zna kada i gdje je Ilija Smiljanić umro i gdje mu se nalazi grob kao i da je Ilija vojevao pod Stojanom Jankovićem. Da su sve to krive tvrdnje

⁶ Sertonico Anticano (= Girolamo Michieli), Framenti istorici della guerra in Dalmazia, Venezia 1649.

⁷ G. Brusoni, Historia dell' ultima guerra tra Veneziani e Turchi dall' anno 1644 fino al 1671, Venezia 1673.

⁸ F. Difnico, Historia della guerra di Dalmazia tra Veneziani e Turchi dall' anno 1645 sino alla pace e separazione de' confini, Naučna biblioteka u Zadru, rkp. 394.

⁹ G. Stanojević, Dalmacija u doba Morejskog rata (1684—1699), Beograd 1962, Vojno delo.

¹⁰ T. Petranović, Istorija familije Smiljanić, Srpsko-dalmatinski magazin za ljeto 1841, str. 42—48.

dokazao je je već Kuzmanić.¹¹ Ali auktoritet Petranovića bio je uzrokom da se neke njegove tvrdnje ponavljaju kod mnogih kasnijih pisaca, kao npr. T. Maretiać, B. Drechslera (Vodnik), M. Štrašeka, K. Šegvića, Š. Balena i dr. Na te njihove navode osvrnuo se i pobio ih pred dvadeset i pet godina S. Banović,¹² pak nema potrebe da se o tome ovdje dalje piše.

Ali i nakon toga Stanojević piše da su Smiljanići u prve dvije generacije bili pravoslavne vjeroispovijesti.¹³ Hrabak¹⁴ završava svoj prikaz o Smiljanićima s četvrtom generacijom odnosno s Markom sinom Lazarovim. Nedostatak njegove radnje je u tome što je pisana bez navoda literature. Heyer donosi krive podatke da su Lazarovi sinovi Petar i Antun Ivan dobili ninsko i zadarsko plemstvo.¹⁵ Te pogreške ponavlja i Kolumbić u nedavno štampanom članku o zadarskom plemstvu.¹⁶ U tome griješi i pisac zadarske povijesti Benvenuti.¹⁷ Do grešaka vjerojatno dolazi i s razloga što u obitelji Smiljanića postoje tri Petra, dva Ivana, dva Marka, dva Lazara i dva Šimuna. O najslavnijem članu ovoga roda Iliji, koji se jedini spominje u našim enciklopedijama, piše da je bio hajdučki četovođa.¹⁸

Zbog svega navedenog smatram potrebnim u kratko prikazati članove svih sedam generacija proslavljene obitelji Smiljanić i to na osnovu objavljenih i neobjavljenih dokumenata.

III.

PETAR Smiljanić uskočio je s cijelom svojom obitelji iz Udbine na mletački teritorij kod Zadra početkom 1647. Sobom je doveo četiri sina, Ivana, Matu, Iliju i Filipa, i kćer Anku. To je bilo u vrijeme mletačke protuofenzive protiv Turaka u Ravnim kotarima, za kandijskog rata.

Petar je odmah stupio u mletačku vojsku. Upisan je u konjaničku četu Božića Renessija. Sudjelovao je u borbama pri zauzimanju Zemunika, Novigrada, Obrovca, Nadina, Vrane, pri napadu na Dra-

¹¹ Kuzmanić, spom. dj., bilj. 4; Isti, Arambaša Petar Smiljanić i njegova četiri sina, Zora dalmatinska, br. 25/1847; Isti, Arambaša Ilija Smiljanić, Zora dalmatinska, br. 36/1847; Isti, Serdar Filip Smiljanić, Zora dalmatinska, br. 43/1847; Isti, Boj pod Ribnikom 1648, Zora dalmatinska, br. 22/1847.

¹² S. Banović, Osvrt na tristogodišnjicu smrti kotarskog serdara Ilije Smiljanića, Zadarska revija, br. 3/1956, str. 170—178.

¹³ Stanojević, spom. dj. u bilj. 9, str. 130.

¹⁴ Hrabak, spom. dj. u bilj. 4.

¹⁵ Heyer von Rosenfeld C. G. F., Wappenbuch des Königreichs Dalmatien, Nürnberg, 1873, str. 21.

¹⁶ J. Kolumbić, Grbovi zadarskih plemićkih obitelji početkom druge austrijske vladavine Dalmacijom, Radovi Zavoda JAZU u Zadru, sv. 26, str. 103, Zadar 1979.

¹⁷ A. Benvenuti, Storia di Zara 1409—1797, Milano, 1944, str. 217.

¹⁸ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sv. 7, str. 79, Zagreb 1964.

čevac i Filipjakov, odakle je generalnom providuru u Zadar Leonardu Foscolu poslao pet odsječenih turskih glava s čalmama.¹⁹ U kolovozu 1647. predvodio je napad krajišnika na Gračac u Lici, koji je tom prilikom bio zapaljen, a u Zadar je dovedeno 78 zarobljenika, 2600 goveda, 90 konja i 3000 glava stoke sitnog zuba. U napadu su sudjelovali Ljupčani, Ražančani i Posedarci. Brodovima su se prevezli 14. kolovoza 1647. u uvalu Modrić u Podgorju između Selina i Jasenica.²⁰

Iste godine 1647. Petar je razorio most Nezven na rijeci Krki, koji su Turci ponovno podigli. Istakao se u borbama kod Piromatovaca, Ostrovice i Bribira.²¹

Godine 1648. susreo se kod Šuplje crkve u Bukovici s 5000 ličkih Turaka, porazio ih i rastjerao. Tu je bilo ubijeno 57 Turaka, a nekoliko ih je zarobljeno. Doveden je velik plijen od 1000 volova, 200 konja i 20000 ovaca.²²

Zbog ratnih zasluga providur Foscolo imenuje ga glavarem svih uskočenih bukovačkih Vlaha, dajući mu ujedno ovlaštenje da može presuđivati manje međusobne sporove povjerenih mu Vlaha.²³ Tim imenovanjem Petar je postao u stvari serdar, iako se riječ serdar prvi put spominje nešto poslije toga, pri donašanju Krajiškog statuta u Grusima²⁴ 5. kolovoza 1654.

U lipnju 1648. Petar sudjeluje pri provali u Liku pod rukovodstvom don Stipe Sorića. Tom prilikom je Petru bilo naređeno da napadne i zapali Rudopolje, što je on uspješno izveo. U Liku su išli preko Karina.²⁵

Zadnji Petrov podvig bio je napad na Ribnik u Lici. Krajišnici su se skupili u Novigradu, odakle su krenuli brodovima 11. srpnja 1648. i prevezli se u Starigrad Paklenicu. Tu su prenoćili i sutradan su krenuli preko velebitske visoravni Veliko Rujno za Liku. Rukovodilac pothvata bio je knez Posedarski. U napadu je sudjelovalo oko 2000 krajišnika pod zapovjedništvom više harambaša i kape-tana. Petar Smiljanić je zapovijedao odredom od 1000 ljudi, a njegov sin Ilija četom od 100 ljudi. U Velebitu su susreli dva turska špijuna, od kojih su jednog zadržali, a drugog na nesreću pustili. Povjerovali su im na riječ da su se uputili iz Like da pređu na mletačku stranu. Ali se onaj što su ga pustili živa vratio brže bolje u Liku i Turcima odao što im se sprema, naime da dolazi mletačka vojska da napadne tvrđavu Ribnik. Turci su se spremili na obranu i zadali krajišnicima težak poraz. Poginulo je više desetaka ljudi,

¹⁹ Kuzmanić, spom. dj. u bilj. 11; Petranović, spom. dj. u bilj. 10; Hrabak, spom. dj. u bilj. 4; Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 30, dok. 20.

²⁰ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 24, dok. 15.

²¹ Isto, str. 30, dok. 20.

²² Isto, str. 35, dok. 28.

²³ Isto, str. 36, dok. 29.

²⁴ Isto, str. 76, dok. 85, toč. 6.

²⁵ Isto, str. 37, dok. 32.

među ostalim i Petar Smiljanić koji je bio u prethodnici. Poginuo je i don Stipe Sorić komu su Turci živome oderali kožu i nabili ga na kolac zbog osvete što je on nekoliko dana prije toga dao ubiti udbinskog dizdara. Smrtno su stradali u napadu na Ribnik kapetani Ante Grubišić iz Novigrada, Petar Matković iz Biograda, Marko Marković iz Budve, Grgo Popežat, Ivan Bua i mnogi drugi.²⁶ Hrabak piše da je tu poginuo i rođak, možda brat Petra Smiljanića po imenu Jovan. Izvore, kako rekoh, Hrabak ne navodi.²⁷ Međutim nama nije poznat nikakav Petrov brat Jovan nego sin Ivan, koji je poginuo godinu dana prije toga, kako ćemo vidjeti.

I V A N je, izgleda, bio najstariji od Petrova četiri sina koja su prebjegla s ocem iz Udbine u zadarski kraj 1647. Uključio se odmah u borbu protiv Turaka kao prosti vojnik pod zapovjedništvom providura mletačke konjice Pisanija. Poginuo je u jurišu na Nadin iste 1647. godine, mlad, neoženjen i bez potomstva.²⁸

M A T E je drugi Petrov sin koji je također mlad uskočio 1647. s ocem i obitelji na mletački teritorij u okolici Zadra. I on je odmah stupio u vojne redove protiv Turaka, najprije kod Zemunika, zatim kod Novigrada i drugih mjesta. Prema Kuzmanićevoj pisanju, poginuo je u jurišu na Vranu 1647.²⁹ Ni on nije ostavio potomstva.

I L I J A je treći sin harambaše i glavarara Petra, koji je također uskočio s ostalim članovima obitelji Smiljanića iz Udbine 1647. On je najčuveniji junak svoga roda i jedan od najslavnijih boraca i rukovodilaca u borbama protiv Turaka za vrijeme kandijskog rata u Ravnim kotarima. O njemu piše narodna pjesma i Andrija Kačić-Miočić. Njegova glavna junačka djela iznosi Kuzmanić u »Zori dalmatinskoj«.³⁰ Isto tako Hrabak.³¹ Mnogo dokumenata o Iliji Smiljaniću iz raznih arhiva donosi B. Desnica.³² Ovdje ćemo u kratko ponoviti Ilijine glavne junačke podvige kojima se proslavio.

Sudjelovao je pri osvojenju Zemunika 1647, kad je bio ranjen u lice, i u napadu na Ribnik u Lici u srpnju 1648. skupa s ocem Petrom. Tu je zapovijedao s četom od 100 ljudi. O tome neuspjelom pothvatu Ilija je bio saslušan od generalnog providura Foscola.³³ Očito nije bio kriv zbog tog neuspjeha, jer mu nakon toga providur Foscolo određuje plaću od 4 dukata mjesečno. U istoj odluci o

²⁶ Isto, str. 41, dok. 37; str. 43, dok. 38 i dok. 39; Kuzmanić. Boj pod Ribnikom, spom. dj. u bilj. 11; B. Desnica, Uskočka provala u Liku i smrt popa Sorića, Novo doba, br. 89/1933, Split.

²⁷ Hrabak, spom. dj. u bilj. 4, str. 22.

²⁸ Kuzmanić. spom. dj. u bilj. 11, Arambaša P. Smiljanić itd.; Petranović. spom. dj. u bilj. 10; Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. 2, str. 353, dok. 320.

²⁹ Kuzmanić. spom. dj. u bilj. 4, Arambaša Petar itd.; Petranović spom. dj. u bilj. 10.

³⁰ Kuzmanić, spom. dj. u bilj. 11, Arambaša Ilija itd.

³¹ Hrabak, spom. dj. u bilj. 4.

³² Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I.

³³ Isto, str. 43, dok. 38. i dok. 39.

plaći nalazi se Ilijin lični opis: niska stasa, crnomanjast, ospičav, očiju šarih, mlad, kestenjasta brka.³⁴ Poslije mu je plaća povećana na 8 dukata mjesečno.³⁵ Godine 1652. imao je Ilija godišnju plaću od 600 dukata za zasluge u raznim pothvatima, o čemu svjedoče dokumenti. Među ostalim se to vidi i iz molbe Lazara Smiljanića kojom se traži da bude postavljen za serdara.³⁶

Kratko vrijeme nakon smrti Petra Smiljanića u tragediji pod Ribnikom, Bukovčani izabiru Iliju za svoga glavara na mjesto njegova pokojnog oca.³⁷ Tim je i Ilija dobio položaj koji odgovara serdarskom.

Krajem srpnja 1648. Ilija zajedno sa svojim prijateljem šibenskim harambašom Vukom Mandušićem dočekuje kod Zečeva u Ravnim kotarima Husein-bega, čehaju bosanskog paše Derviša Skopljaka. Od 700 vojnika na mletačkoj strani Ilija je vodio 230 ljudi. Husein-beg se vraćao s velikim plijenom iz Biogradskog primorja na putu prema Kninu. U tom sukobu poginuo je Vuk Mandušić.³⁸

Koliko je Ilija bio poznat i među Turcima, svjedoči pismo Mustaf-age udbinskog, ličkog kapetana, upućeno Ilijinu ocu Petru 1648. U njemu Mustaf-aga šalje Iliji pero sokolovo s riječima: ... »Pozdravite nam od naše strane sina vašega harambašu Iliju. Čuli smo da je junak na toj krajini. Bog zna da nam je drago, jere je naš. I oto mu uslasmo jedno pero sokolovo, zač je za nj. Hoće ga nositi prid junaci«³⁹ ...

U siječnju 1653. vlaški glavari šalju Iliju duždu u Mletke s molbom u kojoj traže da mletačke vlasti dadu utočišta uskočenim Vlasima na mletačkom teritoriju u Dalmaciji, ako bi došlo do sklapanja mira s Turcima, o čemu se tada govorilo.⁴⁰

U travnju 1653. dalmatinski providur L. Delfin darovao je Iliji kuću u Zadru. Nalazila se na uglu Trga sv. Roka i Rajske ulice⁴¹ (Calle del Paradiso). Još i danas postoji jedan zid te kuće na današnjoj tržnici, a ostalo je srušeno zračnim bombardiranjem u prošlom ratu.

Iste 1653. godine providur izdaje Iliji ispravu iz koje se vidi da je u dva navrata predvodio napad na Knin, kojom prilikom je bilo ubijeno mnogo Turaka, a ostali natjerani u bijeg. Isto se tako hrabro Ilija ponio u jurišu na Glamoč 1653, kada je bilo zapaljeno

³⁴ Isto, str. 40, dok. 36.

³⁵ Documenti riguardanti la famiglia Smiglianich di Zemonico, Naučna biblioteka u Zadru, rkp. 957, dok. br. 2.

³⁶ Isto, dok. br. 1, Dukala Francesca Molina; Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. II, str. 353, dok. 320.

³⁷ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 45, dok. 41.

³⁸ Isto, str. 46, dok. 42; str. 47, dok. 43; str. 49, dok. 44.

³⁹ Miscellanea I, str. 55, dok. 36. Izdanje Historijskog arhiva u Zadru (HAZd), Zadar, 1949.

⁴⁰ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 65, dok. 70.

⁴¹ Isto, str. 66, dok. 71.

⁴² Isto, str. 68, dok. 75.

šest turskih veleposjeda, dovedeno mnogo plijena i stoke. Dva puta je stajao na čelu krajišnika u jurišu na Udbinu 1653, gdje se istakao posjekavši mnogo Turaka.⁴²

Udbinu je napadao zajedno s Jankom Mitrovićem 4. rujna 1654. Na provatku prema Zadru Ilija je poginuo na brdu Vučjaku u Velebitu na putu između Gračaca i bukovačkog sela Krupe. Bilo je to 5. rujna 1654.⁴³ Turci su krajišnike dočekali u zasjedi. Ilija je jašio na začelju, ali je baš tada sjašio s konja i vodio ga za uzdu. Sakriveni Turci propustili su ostale krajišnike, a njega su napali. Prema Grabovcu i Kačiću, Iliju je ubio Turkovlah Radojica Mrkić, koga je Ilija prije izbavio sa galije gdje je bio kao robijaš. Mjesto Ilijine pogibije je točno ustanovljeno i obilježeno na vojnoj geografskoj karti (austrijskoj) od 1766. pod imenom »Smiljanića bunar«. Desnica piše: »Neko planinarsko društvo iz Like je pred nekoliko godina grob raskopalo i raznijelo iz groba srebrne kopče, spone, puceta itd.«⁴⁴

Narodna pjesma netočno govori o smrtno ranjenom Iliji na rukama Mandušića Vuka, jer je Vuk poginuo još 1648. kod Zečeva.

Ilija je bio oženjen Turkinjom bogata i ugledna roda po imenu Fatom, koju je sâm zarobio i pokrstio na katoličku vjeru. Tom je prilikom Fata dobila ime Kata. I taj podatak govori da je Ilija bio katoličke vjere. Kako se Fata zvala prezimenom, nije nam poznato.

Nakon muževljeve smrti Kata je tražila pomoć od mletačkih vlasti i dobila je 12 dukata mjesečno i dvije mjerice dvopeka.⁴⁵ Godinu dana nakon Ilijine smrti Kata se preudala za šibenskog harambašu Milivoja Zubičevića. Djever Filip, Ilijin mlađi brat, joj je tom prilikom dao miraz koji se sastojao od skupocjene odjeće, zlata, srebra i nakita u vrijednosti od 432 dukata. O tom postoji izjava njezina drugog muža Zubičevića.⁴⁶

Ilija nije imao potomstva kao ni ostala tri njegova brata.

FILIP je bio najmlađi sin Petra Smiljanića. Poput svog oca i ostale braće i Filip se posvetio vojničkom životu. Ratovao je najprije u četi Ančića, gdje se više puta istakao. Dalmatinski generalni providur Foscolo određuje mu 1. ožujka 1650. mjesečnu plaću od 4 dukata. U toj odluci se nalazi i Filipov lični opis: niska stasa, surih očiju, crnomanjast, s prvim dlačicama na usnicama, oko 20 godina star.⁴⁷

⁴³ Isto, str. 75, dok. 86; str. 76, dok. 87.

⁴⁴ F. Grabovac, *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga, aliti rvackoga*, Venecija, 1744, str. 344; A. Kačić-Miočić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Zagreb, 1946, str. 314, pjesma 129. Nakladni zavod Hrvatske; B. Desnica, *Ličnosti i prilike iz prošlosti primorja*, Prilozi za književnost, istoriju i folklor, knj. X, sv. 1, Beograd, 1931, str. 77—82, bilj. 2; Banović, spom. dj. u bilj. 12. — Krupa po Uspeniju, Srpski list, br. 34/1885, Zadar.

⁴⁵ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 79, dok. 80; Isti, *Udovica Ilije Smiljanića*, Magazin Sjeverne Dalmacije za 1934, str. 9, Split.

⁴⁶ Isti, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 85, dok. 97.

⁴⁷ Isto, str. 55, dok. 53.

Filip se borio kod Drniša, Knina i Zadvarja, na Kosovu polju (kod Knina), Grahovu i kod Ostrovice u Ravnim kotarima.⁴⁸ Dne 19. veljače 1652. mletački dužd F. Molin preporuča generalnom providuru Dalmacije L. Dolfinu da Filipu povjeri zapovjedništvo jedne konjaničke čete.⁴⁹ Sljedeće 1653. godine, 3. svibnja, providur Molin imenuje Filipa kapetanom i zapovjednikom oklopničke čete umjesto prognanog kapetana Frane Jeremije iz Splita.⁵⁰ U siječnju te godine Filip je jedan od harambaša koji opunomoćuju njegova brata Iliju da ide u Mletke k duždu, o čemu smo naprijed pisali.⁵¹

U svojstvu glavara uskočenih Vlaha, Filip 5. kolovoza 1654. prisustvuje zboru lige gornje i donje krajine u selu Grusima i on osobno predaje generalnom providuru Zenu zaključke lige, koji su na tom zboru doneseni. U tim zaključcima se, kako smo spomenuli, prvi put spominje riječ serdar.⁵²

Nekoliko dana nakon toga Filip s bratom Ilijom sudjeluje u pohodu na Ondić i Udbinu. Na povratku s toga pohoda Ilija je poginuo. Filip o tom događaju daje 8. studenoga 1654. izjavu u zapisnik generalnom providuru.⁵³

Na traženje svih vlaških harambaša Filip je 9. rujna 1654. nakon smrti brata Ilije, imenovan glavarem svih uskočenih Vlaha.⁵⁴

Filip je kao i Ilija bio više puta ranjavan u borbama. Obojicu je liječio zadarski kirurg Nikola Mistachielli, komu je 15. lipnja 1656. morao njihov nećak Smoljan platiti iznos od 43 reala za liječenje svojih ujaka.⁵⁵

U siječnju 1656. Filip se vraćao s pohoda na Sinj. Svratio je u Šibenik da pozdravi neke prijatelje. Sa svojim krajišnjicima trebao se prevesti iz Šibenika na drugu obalu luke (Martinsku) da odatle prosljedi kopnom za Zadar. Na obali Filip se posvadi s nekim mletačkim plaćeničkim vojnikom koji je bio na straži. Tu priskoči drugi mletački vojnik i probode Filipa mačem. Uz Filipa tu pogine i njegov barjaktar Marinić. Videći to, Filipovi se vojnici pobune i htjedoše osvojiti Šibenik i osvetiti svoga poglavara. Ali naiđoše na zatvorena gradska vrata i na paljbu posade. U sukobu je poginulo više vojnika s obje strane. Generalni providur Dalmacije A. Zen pošalje u Šibenik pukovnika Davillu⁵⁶ da umiri uzrujane Filipove krajišnike i da preveze u Zadar njegovo mrtvo tijelo

⁴⁸ Kuzmanić, spom. dj. u bilj. 11, Serdar Filip itd.

⁴⁹ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, str. 4, dok. 3.

⁵⁰ Hrabak, spom. dj. u bilj. 4.

⁵¹ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 65, dok. 70.

⁵² Isto, str. 74, dok. 85 od 5. kolovoza 1654.

⁵³ Isto, str. 75, dok. 86.

⁵⁴ Isto, str. 77, dok. 88.

⁵⁵ Isto, str. 89, dok. 103; Isti, Od mora hećimi. Nekoliko priloga istorijskom proučavanju narodne pjesme, Magaizn Sjeverne Dalmacije 1934, str. 12, Split.

⁵⁶ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 82, dok. 98.

zajedno s tijelom njegova barjaktara. Oba su s velikom počašću bili sahranjeni u zadarskoj katedralnoj crkvi sv. Stošije 29. siječnja 1656.⁵⁷ Filip je tada imao 24 godine.

Ova sanrana Filipa u katoličkoj crkvi, uz promjenu imena Ilijine žene Fate u Katu, očit je dokaz da su Smiljanići i u prve dvije generacije, a ne tek od treće, kako neki pisci tvrde, bili katolici.

Filip je bio zadnji muški potomak Petra Smiljanića. Izgleda da nije bio oženjen, a svakako je umro bez potomstva.

A N K A Smiljanić je kći Petra i sestra četvorice spomenute braće, Ivana, Mate, Ilije i Filipa. Anka je bila prvi put udata za nekog Mihaljevića nepoznata imena.⁵⁸ S njim je imala sina Smoljana. Kao udovica Anka se ponovno udala za Franu Brajinovića Tominog, s kojim je imala dva sina, Marka i Simuna. S njima je Anka stanovala u zadarskom predgrađu zvanom sv. Marko, a to su današnji Arbanasi. Nakon smrti drugog muža Anka se preselila k sinu Smoljanu iz prvog braka, koji je stanovao u Zadru.⁵⁹ Anka je direktni nasljednik Smiljanićeva koljena. Njezini sinovi uzeli su majčino prezime Smiljanić zbog junačkog djeda po majci Petra i ujaka koji su bili poznati kao junaci.

S M O L J A N Mihaljević je po majci nasljednik Smiljanićeve porodice. Desnica piše da se točno ne zna da li se njegov otac zvao Mihaljević, Musalinović ili Miškulinović.⁶⁰

Godine 1664. dalmatinski providur G. Contarini postavlja Smoljana za trećeg serdara i glavara Vlaha Ravnih kotara, pošto su druga dvojica serdara, Ivan Čačić i Matija Milković, bili tada u podmakloj životnoj dobi. Sva trojica stavljena su pod zapovjedništvo pukovnika kneza Frane Posedarskog. Smoljanu je određena plaća od 20 dukata mjesečno.⁶¹

Pri kraju kandijskog rata Smoljan je sudjelovao u mnogim okršajima s Turcima. Tako je 1668, u društvu Ivana Šope i Stojana Jankovića, kod Bribirskog potoka napao Ibrahim-agu Kovačevića koji se s velikim plijenom vraćao iz Biogradskog primorja prema Kninu. Svi su Turci bili pobijeni osim petnaestorice koji su se uspjeli spasiti. To je bila osveta za harambašu Vuka Močivunu koji je dvije godine prije toga u borbi s Turcima na tome mjestu poginuo. Generalni providur je sudionike u tome podvigu nadario žitom, novcem i prstenjem s likom sv. Marka.⁶²

⁵⁷ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. III (1651—1667), pod danom 29. I 1956; Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 87, dok. 99.

⁵⁸ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 89, dok. 103.

⁵⁹ Isto, str. 150, dok. 184; Isti, jedan morlački inventar, Magazin Sjeverne Dalmacije, Split, 1934, str. 21.

⁶⁰ Vidi bilj. 55, Desnica, Od mora hećimi itd.

⁶¹ Isti, spom. dj. u bilj. 1, sv. I, str. 118, dok. 139.

⁶² Isto, str. 135, dok. 163. od 18. XII 1668.

Godine 1669. Smoljan je od dužda D. Contarinija dobio za ratne zasluge na dar zlatni lanac vrijedan 100 dukata, jednu dolamu, a plaća mu je povišena na 30 dukata mjesečno.⁶³

Dalmatinski providur A. Barbaro imenovao je Smoljana 22. siječnja 1670. zapovjednikom tvrđave Nadin. U tvrđavi se nalazila posada od 20 vojnika sastavljena od Novigradana, Posedaraca i Ražančana, koji su se mijenjali svakih deset dana.⁶⁴

Dne 17. veljače 1677. generalni providur Dalmacije G. Grimani uspostavio je ustanovu Kotarskog zbora i odredio da sastanku prisustvuju Smoljan Smiljanić, Stojan Mitrović, Juraj Renessi i knez Juraj Posedarac sa sinom Franom. Providur je propisao sastav i dužnosti Zbora kao i kazne za pojedine prijestupe.⁶⁵

Godine 1682. kotarski uskoci izvršili su pokolj Turaka u Zemuniku, kojom je prilikom poginuo i Hasan-beg Durakbegović kad je skupljao dohodak od mletačkih podanika za posjede koji su mu oni obrađivali u okolici Zemunika. Među Turcima je nastalo veliko komešanje. Oni su tražili osvetu. Generalni providur Dalmacije L. Donà šalje na lice mjesta Smoljana Smiljanića, kneza Julija Sopa i pukovnika kneza Franu Posedarca da smire Kotarce, da im zabrane prelaženje na turski teritorij i da im naredi da Turcima vrate sve oružje koje su im bili oteali, kao i konje i druge stvari.⁶⁶

Godine 1684. došlo je do peloponeškog rata između Turaka i Mlečana zajedno s Austrijancima i Poljacima. Za ove posljednje dvije države rat je započeo još 1682, a Venecija im je prišla 1684. U lipnju 1684. Smoljan sa Stojanom Mitrovićem i Šimunom Bortulačićem sudjeluje zajedno sa Šibenčanima i Trogiranima u napadu na kninsku okolicu. Kotaraca je u tom pothvatu bilo 2000. Tu je pobijeno mnogo Turaka i oduzet velik plijen. Tri spomenuta glavara bila su od mletačkih vlasti nagrađena dolamama, a ostali koji su se istakli dobili su novac i prstenje.⁶⁷

Generalni providur Dalmacije L. Donà razvrstava 1684. kotarska sela u četiri skupine i postavlja svakoj skupini glavara. Smoljana odredi za srednju skupinu.⁶⁸

U ratu 1684. providur D. Mocenigo osniva četiri konjaničke čete od kotaraca i jednu četvrtu stavlja pod Smoljanovo zapovjedništvo.⁶⁹

U kolovozu 1684. Smoljan je u napadu na Glamoč bio ranjen u ruku. Tom prilikom zapaljena je varoš s kućom i posjedom alaj-

⁶³ Isto, spom. dj. str. 138, dok. 165.

⁶⁴ Isto, str. 155, dok. 190.

⁶⁵ Isto, str. 190, dok. 232; Isti, Jedan krajiški statut i nekoliko priloga za proučavanje lige, Magazin Sjeverne Dalmacije 1935.

⁶⁶ Isto, str. 239, dok. 291; str. 246, dok. 301; str. 325, dok. 374.

⁶⁷ Isto, sv. II, str. 12, dok. 9.

⁶⁸ Isto, sv. I, str. 336, dok. 381, od 1. ožujka 1684.

⁶⁹ Isto, sv. II, str. 6, dok. 5 od 20. svibnja 1684.

-bega Filipovića, a ubijeno je 50 Turaka.⁷⁰ Smoljan i ostali poglavari bili su tom prilikom nagrađeni s 10 dukata mjesečno za vrijeme dok bude trajao rat.⁷¹

Koliko je bio obožavan od svog naroda vidi se najbolje i po tomu što 1684. knezovi i harambaše Vrane pismeno traže od generalnog providura Moceniga da im postavi za serdara Smoljana. Molbu su potpisali: harambaša Frane Mirčetić, knez Ilija, harambaša Mate Pančić, harambaša Grgo Lepur, Bili Vučić, Jure Jekić, Ratko Nearlović i pop Mate.⁷²

Godine 1685. Smoljan je sudjelovao s Bortulačićem i Stojanom Jankovićem u operaciji protiv Sinja. Tu su Mlečani doživjeli poraz krvnjom svojih rukovodilaca, a krajišnici su se hrabro borili.⁷³ Te iste 1685. godine Smoljan zajedno s Bortulačićem i Jankovićem sudjeluje u napadu na Liku. Akcija je vođena sporazumno s austrijskim generalom iz Karlovca. Kotaraca je bilo 400. Smoljan je napao Gračac, koji je bio zapaljen kao i Lovinac. Oko 300 ličkih obitelji se tom prilikom izjasnilo za prijelaz iz Like na mletačku stranu. Od tih je 600—700 muškaraca bilo sposobno za oružje.⁷⁴ Smoljan je doveo iz »Turske« 52 obitelji sa 172 člana.⁷⁵

Iduće 1686. godine Smoljan je bio teško bolestan od podagre.⁷⁶ Usprkos tome krajem iste godine sudjeluje u napadu na Livno. U toj prilici opustošena je sva livanjska okolica i potučena vojska glasovitog Karalije. Iz Ravnih kotara, Šibenika, Trogira, Klisa i Duara bilo je više od 6000 ljudi.⁷⁷

Smoljan je bio oženjen Marijom Bua, kćerkom pok. kapetana Ivana koji je poginuo u akciji kod Ribnika 1648. Oženio se 8. veljače 1666. u stolnoj crkvi sv. Stošije u Zadru.⁷⁸ Umro je također u Zadru 6. ožujka 1687. u dobi od 50 godina, kako piše u matici umrlih. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Domenika u Zadru.⁷⁹ Žena mu Marija umrla je također u Zadru 13. travnja 1694. I ona je zakopana u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Domenika.⁸⁰ Ostavila je troje djece, malodobnog sina Lazara i dvije kćeri, Margaritu i Katu (manjuricu u samostanu sv. Kate u Zadru).⁸¹

⁷⁰ Isto, str. 35, dok. 27.

⁷¹ Isto, str. 31, dok. 32.

⁷² Isto, str. 44, dok. 35.

⁷³ Isto, str. 72, dok. 61. od 9. IV 1685.

⁷⁴ Isto, str. 96, dok. 87. od 27. VII 1685.

⁷⁵ Isto, str. 116, dok. 107. od 9. XI 1685.

⁷⁶ Isto, str. 132, dok. 125.

⁷⁷ Isto, str. 146, dok. 141; str. 147, dok. 142.

⁷⁸ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matica vjenčanih, knj. VI (1656—1706) pod danom 8. II 1666.

⁷⁹ Isti ured, Matice umrlih, knj. VI (1682—1701), pod danom 6. III 1687.

⁸⁰ Isto, pod danom 3. IV 1694.

⁸¹ Desnica, spom. dj. u bilj. 1, sv. II, str. 297, dok. 267: Testament Marije ud. Smoljana Smiljanića.

M A R K O Smiljanić je zapravo sin Frane Brajinovića Tominog i Anke Smiljanić, koja se dvaput udavala. Rođen je 1657. Marko je po majci polubrat Smoljanov koji potječe od prvog Ankina muža Mihaljevića. I Marko je uzeo majčino prezime Smiljanić.⁸²

Marko se posvetio vojničkom životu. Kao kapetan istakao se hrabrošću u bici kod Malvazije u Grčkoj, o čemu je 1689. dobio potvrdu komandanta mletačke vojske.⁸³ Nakon smrti polubrata Smoljana Marko se s Levanta vratio kući u Zadar. Zbog hrabrosti iskazane u peloponeškom ratu, gdje se istakao naročito kod Negroponta, Calamate i Navarina, kad je zapovijedao jednim bataljonom vojske, mletački dužd Francesco Morosini mu 1690. uz redovitu plaću, koju je uživao kao kapetan, odobrava povišicu od 10 dukata mjesečno.⁸⁴

Marko je umro u Zadru 23. veljače 1693. u dobi od 36 godina. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u samostanskoj crkvi sv. Domenika⁸⁵

Š I M U N Smiljanić, brat Markov, a polubrat Smoljanov po majci, bio je sin Frane Brajinovića i Anke Smiljanić. I on je uzeo majčino prezime Smiljanić zbog slave svog djeda po majci i svojih ujaka. O njemu nemamo drugih vijesti osim da je 1671. bio u turskom ropstvu.⁸⁶

L A Z A R, sin Smoljana Smiljanića i Marice Bua, rođen je oko 1678. godine. Dalmatinski providur Petar Valier postavlja ga još kao nejakog dječaćiča za kapetana pješačke čete od 50 vojnika Hrvata koju je sakupio njegov otac Smoljan.⁸⁷ Dok Lazar ne odraste, četom će zapovijedati druga osoba.

Lazar 1696. sudjeluje u opsadi Ulcinja, gdje se ističe hrabrošću. Dalmatinski providur Danijel Dolfin mu izdaje zahvalnicu za zasluge.⁸⁸

Godine 1700. Lazar podnosi duždu molbu da ga postavi za serdara. U molbi navodi da je on jedini potomak Smiljanićeve loze čiji su svi preci poginuli u borbama s Turcima, a on sâm da je više puta upadao u tursku zemlju, palio kuće i čitava sela i dovodio roblje.⁸⁹ Dostojnici su harambaše i starci donjeg kotara također podnijeli molbu generalnom providuru u Zadru tražeći da im Lazara postavi za serdara. Molbu su potpisali Ante Vujić, harambaša Kamenjana i Prkosa, Marko Juković, harambaša Nadina, Šime Re-

⁸² Isti, sv. I, str. 150, dok. 184: Popis imovine Anke Smiljanić.

⁸³ Isti, sv. II, str. 256, dok. 226. od 19. XI 1689.

⁸⁴ Isto, str. 266, dok. 233. od 21. V 1690.

⁸⁵ Župni ured sv. Stošije u Zadru, Matica umrlih, knj. VI, spom. dj., pod danom 23. II 1693.

⁸⁶ Vidi bilj. 82, od 1671.

⁸⁷ Desnica, spom. dj. Istorija itd., sv. I, str. 211, dok. 255.

⁸⁸ Isto, str. 335, dok. 299. od 18. XII 1696.

⁸⁹ Isto, str. 253, dok. 320. od 13. V 1700.

Kuća Smiljanića u Zemuniku

bac, harambaša Sukošana i Mate Picerić, kapetan Sukošana.⁹⁰ Dužd Alvise Mocenigo je udovoljio molbama i 14. kolovoza 1700. dodijelio Lazaru serdarski položaj. To mjesto je upravo tada ostalo upražnjeno smrću serdara Bože Milkovića. Lazaru je određena plaća od 25 dukata mjesečno.⁹¹

Godine 1702. dalmatinski generalni providur Alvise Mocenigo šalje Lazara s vojskom koju je sakupio u zadarskom kraju u Italiju. Za zamjenika u serdarstvu donjeg kotara određuje kapetana Antu Vujanića.⁹²

Da se, iako je služio mletačkim interesima, osjećao Hrvatom najbolje svjedoči njegova oporuka napisana vlastoručno još 1696. kojom u slučaju da umre bez potomaka ostavlja polovicu svoje imovine za oslobađanje zarobljenika »slavenske nacije«, a drugu polovicu samostanu sv. Domenika.⁹³

⁹⁰ Isto, str. 355, dok. 322. od 7. VIII 1700.

⁹¹ Isto, str. 356, dok. 323. od 14. VIII 1700.

⁹² Isto, str. 368, dok. 338. od 1. II 1702. U dokumentu piše Vujaković mjesto Vujanić.

⁹³ Isto, sv. II, str. 326, dok. 289. od 28. VII 1696: Oporuka Lazara Smiljanića.

Lazar je umro u Zadru kao potpukovnik i serdar donjeg kotara 14. veljače 1709. u dobi od 31 godine. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u crkvi samostana sv. Domenika u Zadru.⁹⁴ Bio je oženjen s Mandom Piazza, koja je 18. travnja 1708. rodila sina Jurja Antuna, koji je odmah preminuo.⁹⁵

Lazar je ostavio dva sina, Marka i Petra, i jednu kćer.

MARKO, stariji sin Lazarov, postao je kapetanom još za maloljetnosti. Još maloljetnom generalni providur Dalmacije Vincenzo Vendramin je 1709. rezervirao serdariju donjeg kotara⁹⁶ s tim da ga dok ne odraste u dužnosti serdara zamjenjuje kapetan Ante Vujanić.⁹⁷

Marko je bio oženjen s Margaritom Palitinieri, koja je umrla u Zadru 1771. i zakopana u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Dominika. S njom je Marko imao kćer Anticu.⁹⁸ Marko je umro 1734 u dobi od 38 godina, što znači da je rođen 1696.⁹⁹

PETAR je mlađi sin Lazara Smiljanića, brat serdara Marka. Rođen je 1701. godine. Još maloljetan, u dobi od 14 godina, postavljen je 1715. za kapetana čete prekomoraca u puku kneza Ante Posedarskog s tim da ima zamjenika dok ne dođe do punoljetnosti.¹⁰⁰ Službovao je na Levantu i istakao se hrabrošću, o čemu svjedoči knez Schulenburg i drugi viši oficiri. Vratio se u domovinu nakon 18 godina. Bio je stavljen u rezervu, ali ga je 1733. generalni providur Dalmacije Zorzi Grimani ponovno aktivirao i stavio na čelo čete kojom je do tada zapovijedao kapetan Jure Grubišić.¹⁰¹ Nakon godinu dana tj. 1734. providur mu oduzima zapovjedništvo nad četom navodno zbog nemarnosti u službi.¹⁰²

Kad je 1734. umro njegov brat Marko, serdar srednjeg kotara, dalmatinski providur Zorzi Grimani postavlja Petra na njegovo mjesto.¹⁰³ Istovremeno providur zbog Petrova slabog zdravlja ime-

⁹⁴ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. VII (1701—1716), str. 67. pod danom 14. II 1709.

⁹⁵ Isti ured, Matice rođenih, knj. XV (1707—1727), str. 10, pod danom 18. IV 1708.

⁹⁶ Desnica, Istorija itd., spom. dj. u bilj. 1, sv. II, str. 397, dok. 367. od 20. II. 1709.

⁹⁷ Isto, str. 398, dok. 368. od 20. II 1709.

⁹⁸ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice rođenih, knj. XVI (1727—1737), str. 106.

⁹⁹ HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Zorzi Grimani (1732—1734), knj. I, str. 207—208. — Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 21. od 23. VIII 1734.

¹⁰⁰ Documenti, spom. dj. u bilj. 35, dok. 18. od 12. IV 1715; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Angelo Emo (1714—1717), knj. III, str. 168.

¹⁰¹ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 19; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Zorzi Grimani (1732—1735), knj. I, str. 107. od 1. X 1733.

¹⁰² Documenti, spom. dj., dok. 20. od 28. III 1734; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Zorzi Grimani, knj. I, str. 177.

¹⁰³ Documenti itd., spom. dj., dok. 21. od 23. VIII 1734; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Zorzi Grimani, knj. I, str. 207—208.

nuje za vice-serdara Antu Milkovića. Ali sindici inkvizitori 1749. poništavaju odluku o vice-serdarstvu kao nepotrebnu.¹⁰⁴ Isti sindici ukidaju i položaj »gubernadura« Albanaca naseljenih u predgrađu Zadra Arbanasima i Zemuniku i podvrgavaju ih serdaru Petru.¹⁰⁵

Za vrijeme kuge u selu Dobropoljcima u općini Kistanje 1744. Petar je sa svojim teritorijalcima čuvao dio zdravstvenog kordona kod Obrovca.¹⁰⁶

Godine 1759. Petru je za pomoćnika imenovan sin Lazar, kao vice-serdar.¹⁰⁷

Petar je umro u Zadru 29. veljače 1760. u dobi od 59 godina. (u Matici umrlih piše da je tada imao oko 65 godina). Sahranjen je kao i njegovi preci u obiteljskoj grobnici u crkvi samostana sv. Domenika u Zadru.¹⁰⁸ B'o je oženjen Tomicom Čuća (Chiuchia). Iza njega su ostala tri sina, Lazar, Frane i Stjepan.

L A Z A R, sin serdara Petra, bio je, kako smo naveli, 1759. imenovan za pomoćnika svom ocu u svojstvu vice-serdara. Godine 1760. dalmatinski providur Francesco Diedo postavlja ga za serdara donjeg kotara zbog zasluga njegovih pređa koji su se borili za Veneciju punih 113 godina. Dobivat će plaću koja odgovara tom položaju.¹⁰⁹

Dne 13. siječnja 1795. Lazar je primljen u ninsko, a 20. srpnja 1796. u zadarsko plemstvo.¹¹⁰

Lazar i njegova braća imali su velike posjede u više sela zadarske okolice i to u Zadarskom Dračevcu, Škabrnji, Crnomu, Babindubu, Perušiću, Prkosu, Galovcu, Gorici, a naročito u Zemuniku. Te su posjede Smiljanići dobili kao nagradu za ratne zasluge. Osim zemljoposjeda, Lazar je dobio kao emfiteuzu jednu kuću u Zemuniku, koju je preuredio u stambenu kuću, u kojoj je rado prebivao.¹¹¹

¹⁰⁴ Documenti itd., spom. dj., dok. 23. od 26. VI 1749; HAZd, spisi sindici inquisitori in Dalmazia Gio. Battista Loredan, Nicolò Erizzo e Sebastian Molin (1749—1750). knj. V, str. 170. Sindici inkvizitori su povremeno dolazili iz Venecije u Dalmaciju zbog kontrole djelovanja predstavnika mletačkih vlasti u Dalmaciji.

¹⁰⁵ Isti spisi, str. 176.

¹⁰⁶ R. Jelić, Kuga u Dobropoljcima (1744), Zadarska revija, br. 4/1962. str. 138.

¹⁰⁷ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 25. od 17. XI 1759; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Francesco Diedo (1760—1762). knj. II, str. 7.

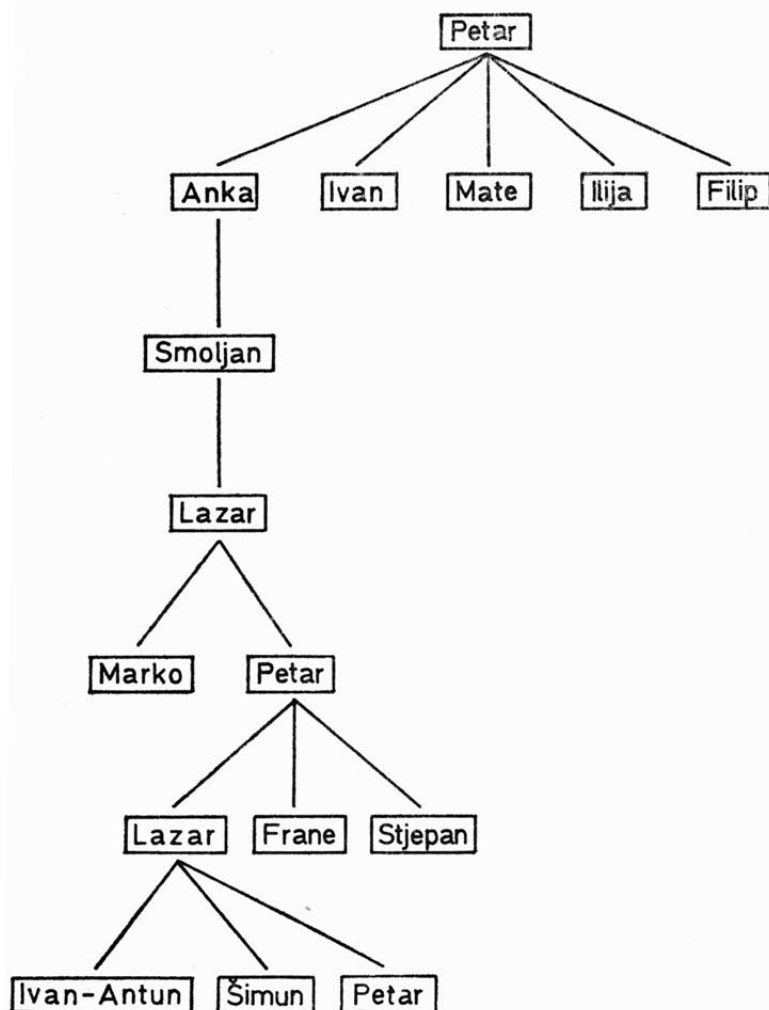
¹⁰⁸ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. X (1754—1771), str. 45.

¹⁰⁹ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 26. od 11. III 1760; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Francesco Diedo, knj. II, str. 48.

¹¹⁰ Benvenuti, spom. dj. u bilj. 17, str. 214; Hever, spom. dj. u bilj. 15, str. 21; Kolumbić, spom. dj. u bilj. 16, str. 103. Redosljed kod svih navedenih pisaca za pojedine članove obitelji Smiljanić nije točan.

¹¹¹ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, i 38; HAZd, Katastri Dalmacije XVII i XVIII stoljeća, knj. 39 (Zemunik), str. 168. i knj. 9, svežnjic Zemunik.

PORODIČNO STABLO OBITELJI SMILJANIĆ

Godine 1785. Lazar je u Zadru obnašao funkciju fontikara.¹¹²

Lazarov uljeni portret u serdarskoj odjeći nalazio se u Zadru u kući ljekarnika Karla Bianchija i navodno je dospio u neki zagrebački muzej.¹¹³

Lazar je bio oženjen s Barbarom Čuća (Chiuchia), a kao udovac vjenčao se po drugi put s Katicom Cipico. Umro je u Zadru 6. kolovoza 1803. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Domenika.¹¹⁴ Ostavio je kćer Anticu, udatu za Petra Albrianija, i s'neve Šimuna, Ivana (Antuna) i Petra.

F R A N E je drugi sin serdara Petra i Katice Cipico. Posvetio se svećeničkom zvanju. Još kao klerik u sjemeništu nadbiskupa Florija napisao je raspravu »De verbi divino incarnatione«.¹¹⁵ Bio je imenovan mansionarom (pomoćnikom župnika, kapelanom) u crkvi sv. Šimuna u Zadru 1766.¹¹⁶ Potom je 1778. u istom svojstvu mansionara prešao u stolnu crkvu sv. Stošije,¹¹⁷ gdje je 1784. unaprijeđen za kanonika.¹¹⁸ Umro je u Zadru 29. ožujka 1817. i sahranjen u stolnoj crkvi.¹¹⁹

S T J E P A N je bio sin serdara Petra. Rođen je oko 1755, a umro je 7. svibnja 1799. u dobi od 44 godine. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Domenika u Zadru.¹²⁰ O njemu drugo ne znamo.

I V A N (A N T U N), sin serdara Lazara i Barbare Čuća, rođen je u Zadru 15. srpnja 1759.¹²¹ Karijeru je započeo kao kadet mletačke vojske 1777. godine. U čin zastavnika unaprijeđen je 1784, a godine 1794. postao je kapetan, zapovjednik čete od 60 krajišnika.¹²² Potom je bio najprije privremeni serdar, a 1796. imenovan je stalnim serdarom donjeg kotara, na mjesto Šimuna Bortulačića, s

¹¹² Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35. dok. 52; HAZd, spisi zadarskog gradskog kneza Anzolo Maria Orio (1784—1786), knj. II, str. 283—285. Fontikar je bio upravitelj gradskog »fontika«, tj. zaliha živežnih namirnica.

¹¹³ Vidi bilj. 4. Sabalich, Pitture itd.

¹¹⁴ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. XII (1786—1810), str. 116, pod danom 6. VIII 1803.

¹¹⁵ Naučna biblioteka u Zadru, rijetkosti, br. 592. Izdano u Veneciji 1760.

¹¹⁶ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35. dok. 28. od 18. II 1766; HAZd, Ducali e terminazioni, knj. VI, str. 20.

¹¹⁷ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35. dok. 41. — Ducali e terminazioni, knj. VI, str. 106.

¹¹⁸ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35. dok. 49. — HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Francesco Falier (1784—1786), knj. I, str. 85.

¹¹⁹ Župni ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. XIII (1811—1824), str. 56, pod danom 29. III 1817.

¹²⁰ Isti ured, Matice umrlih knj. XI (1771—1786), str. 71, pod danom 7. V 1799.

¹²¹ Isti, ured. Matice rođenih, knj. XVIII (1748—1761), str. 115.

¹²² Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35. dok. 53; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Alvise Marin (1793—1795), knj. II, str. 52. od 21. V 1794.

mjesečnom plaćom od 25 dukata.¹²³ To je bilo pred kraj Mletačke Republike, koja je prestala postojati 1797.

Za vrijeme prve austrijske vladavine Ivan je bio proganjan, čak privremeno i zatvoren, a austrijska vojska mu je počinila znatne štete na imanju u Zemuniku.¹²⁴ Kao i njegov otac, i on je bio ninski i zadarski plemić. Obnašao je funkciju blagajnika Plemićskog vijeća grada Nina.¹²⁵

Oženio se u starijoj dobi od 53 godine s Ivanom Angelović. Djece nije imao. Umro je kao umirovljeni serdar u dobi od 75 godina dne 27. rujna 1832.¹²⁶ u svojoj kući u Rajskej ulici u Zadru. Supruga mu je umrla 23. veljače 1836.

S Ivanom Smiljanićem zauvijek nestaje obitelj Smiljanić u Zadru, nakon 185 godina.

P E T A R, sin serdara Lazara i brat Ivanov. Godine 1787. generalni providur Dalmacije imenuje ga kapetanom i zapovjednikom ljubacke tvrđave na otoku Pagu.¹²⁷ Na tom položaju je umro 15. siječnja 1794. u dobi od 28 godina.¹²⁸ Zakopan je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Domenika u Zadru. Izgleda da je umro bez potomstva.

Š I M E je bio vjerojatno sin serdara Lazara, a brat Ivana (Antuna) i Petra. O njemu znamo jedino da je 1784. dobio od mletačkih vlasti dozvolu za otvaranje jedne krčme na periferiji grada Zadra kod cestovne pregade (»stangate«).¹²⁹ Tu su obično zastajale turske karavne prije ulaska u grad i tu se vršila izmjena trgovačke robe sa Zadranima. Stoga je na tome mjestu uvijek bilo nekoliko gostionica. Nije nam poznato da je bio oženjen i da bi imao djece.

P. S. Na koncu bih napomenuo da je imanje Smiljanića u Zemuniku 1865. kupila zaklada Fontanella iz Zadra s namjerom da se tu otvori poljoprivredna škola za seljake iz okolnih sela. Škola je zaista bila otvorena uz mnoge poteškoće tek 1893. Držali su je fratri trapističkog reda iz Banje Luke.¹³⁰ Škola je djelovala desetak godina. Fratri su stanovali u Smiljanićevoj kući, a škola je bila na mjestu današnje psihijatrijske bolnice na Gradini.

¹²³ Documenti itd., spom. dj. u bilj. 35, dok. 54; HAZd, spisi gen. prov. Dalmacije Andrea Querini (1795—1797), knj. I, str. 130.

¹²⁴ Naučna biblioteka u Zadru, rkp. 478 (17377), Documenti spettanti la famiglia Smiglianich.

¹²⁵ HAZd, spisi dvorskog komesara P. Goëssa (1802—1804) za 1803—1804, fasc. II a), Privilegi di Nona, str. 129. i list 13.

¹²⁶ HAZd, Matice umrlih zadarske župe sv. Šime, inv. br. 1530, str. 2, rub. 10.

¹²⁷ HAZd, spisi gen. prov. Angelo Memo (1787—1789), knj. III, str. 38—39.

¹²⁸ Župski ured sv. Stošije u Zadru, Matice umrlih, knj. XII (1786—1810), pod danom 15. I 1794; — HAZd, spisi gen. prov. Alvise Marin (1793—1795), knj. II, str. 41 od 26. I 1793 (=1794).

¹²⁹ Documenti, spom. u bilj. 35, dok. 48; HAZd, Ducali e terminazioni, knj. VI, str. 133. od 10. V 1784.

¹³⁰ Narodni list. Zadar, br. 36/1883; br. 63/1892; br. 21/1893; br. 50/1893; br. 52/1893; HAZd, Miscellanea 60/LIV, poz. 23 (spisa nema u uložku).

SERDARS SMILJANIĆ — COMMANDERS OF THE »MORLAKS« IN DALMATIA

S u m m a r y

From 1499 up to 1718 six wars between Venice and Turks were fought for possessions in Greece and the Croatian province of Dalmatia. The longest of them were the War of Candia (1646—1669) and the War of Peloponesos (1684—1699).

In wartime a number of Turkish Slave subjects of both confessions (Roman Catholic and Orthodox) fled from the Turkish to the Venetian territory in Dalmatia. They fled for religious motives and because of the inequality with the Moslems in Turkish Empire. They were called »Morlaki« by the Venetians.

Venetian agents encouraged them to settle in Dalmatia on Venetian territory. By these means they weakened the Turkish economic and military potentials. These new immigrants were enlisted in special non regular military units. They made incursions in Turkish border areas in the provinces of Bukovica, Lika and in Bosnia, burning houses, taking cattle and slaves home. These troops played an important role in the two above mentioned wars.

The commanders of these irregular troops came from the same »Morlaks« immigrants and used the Turkish title of »serdar«. They also had judicious power over their soldiers in the small cases. For the serdars were elected particularly courageous, capable and selfdenying individuals. Many of them were killed in the wars by the Turks. The surroundings of Zadar called »Ravni Kotari« had one or three serdars at a time. Often the dignity of the serdar held by a number of »Morlak« families and went also from father to the son and from a brother to another.

A prestigious serdar family was the family of the Smiljanić. Early in the war of Candia (1647) they fled from the town of Udbina, ruled at that time by Turks. Udbina was the capital of the Croatian province Krbava.

Petar Smiljanić fled with his family on Venetian territory near the city of Zadar. He had four sons. All of them were killed in actions against the Turks. They became famous for their bravery and were sung in a number of popular songs. Seven generations of this family gave nine serdars.

When the Ottoman armies were driven out from Dalmatia (1699), the Smiljanić were given a huge farm near to Zadar (Zemunik). Late in XVIII th Century they were accepted in the nobility of Nin (1795) and in the nobility of Zadar (1796). The last offspring of this family Ivan Anton died 1832. in Zadar without children.

Following an introduction the author gives a short survey of the members of this family and their most important achievements.